

УДК 159.947.5

К. І. Фоменко

Received September 19, 2013;

Revised October 15, 2013;

Accepted November 20, 2013.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НАРЦИСИЗМУ ТА ГУБРИСТИЧНОЇ МОТИВАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті розглянуто поняття «губристична мотивація», «прагнення до досконалості», «прагнення до переваги», «нарцисизм» у роботах зарубіжних та вітчизняних учених. Сучасні уявлення про нарцисизм як про універсальний та необхідний складник здорової самосвідомості, орієнтований на захист, заповнення та збереження структурної цілісності власного *Я* дають можливість розглядати цей феномен у його зв'язку з губристичними прагненнями особистості. Представлено методи дослідження губристичної мотивації та нарцисизму, а також результати дослідження взаємозв'язку між показниками нарцисизму та формами губристичної мотивації. Показано, що в студентському віці нарцисичні риси особистості виявляються в таких параметрах, як «очікування особливого ставлення» та «маніпулювання в міжособистісних стосунках». Для студентів характерні впевненість у тому, що до них повинно бути особливе ставлення з боку оточення; роздратування, коли їх очікування з приводу особливого ставлення до них оточення не реалізуються; студенти більшою мірою схильні використовувати інших людей для посилення власної соціальної позиції, досягнення цілей. Доведено, що губристичність нарцисичної особистості студента розкривається в прагненні до переваги, що пов'язано з такими нарцисичними рисами, як «потреба в постійній увазі та захопленні», «поглиненість фантазіями», «грандіозне почуття самозначущості», «надмірна зайнятість почуттям заздрощів», «маніпулювання в міжособистісних стосунках». Студенти, які виявляють прагнення до досконалості, також характеризуються такою нарцисичною рисою, як «потреба в постійній увазі та захопленні».

Ключові слова: губристична мотивація, прагнення до переваги, прагнення до досконалості, нарцисизм.

Fomenko K. I. The Correlation of Narcissism and Hubristic Motivation of Student Personality. In the article we examine terms hubristic motivation, striving for perfection, striving for superiority, narcissism, also views of foreign and native scientists to this problem. Research methods and of hubristic motivation and narcissism are given. Results of investigation of correlation between hubristic motivation and narcissism are shown. In the student's age the traits of narcissistic personality are manifested in such settings as «Expectations of special treatment» and «Manipulation in interpersonal relationships». So the student is characterized by confidence in the fact

that for them to be particularly relevant side environment irritation when their expectations about particular attitudes environment is not implemented. Students are more likely to use other people to enhance their own social position goals. Hubristic and narcissistic individual student disclosed in pursuit of advantages associated with narcissistic traits such as «The need for constant attention and admiration», «Immersion in fantasy», «Grandiose sense of self importance», «Deep feeling of envy», «Manipulation in interpersonal relationships». Students will express striving for perfection is also characterized by a narcissistic trait such as «The need for constant attention and admiration».

Key words: hubristic motivation, striving for perfection, striving for superiority, narcissism.

Фоменко К. И. Взаимосвязь нарциссизма и губристической мотивации личности студентов. В статье рассматриваются понятия «губристическая мотивация», «стремление к совершенству», «стремление к превосходству», «нарциссизм», представления зарубежных и отечественных ученых об этих явлениях. Предоставлены методы исследования губристической мотивации и нарциссизма, а также результаты исследования взаимосвязи между показателями нарциссизма и губристической мотивации. Показано, что в студенческом возрасте нарциссические черты личности проявляются в таких параметрах, как «Ожидание особого отношения» и «Манипулирование в межличностных отношениях». Студентам характерны уверенность в том, что к ним должно быть особое отношение со стороны окружения; раздражение, когда их ожидания по поводу особого отношения к ним окружения не реализуются; студенты в большей степени склонны использовать других людей для усиления собственной социальной позиции, достижения целей. Доказано, что губристичность нарциссической личности студента раскрывается в стремлении к превосходству, что связано с такими нарциссическими чертами, как «потребность в постоянном внимании и восхищении», «поглощенность фантазиями», «грандиозное чувство самозначимости», «чрезмерная занятость чувством зависти», «манипулирование в межличностных отношениях». Студенты со стремлением к совершенству также характеризуются такой нарциссической чертой, как «Потребность в постоянном внимании и восхищении».

Ключевые слова: губристическая мотивация, стремление к превосходству, стремление к совершенству, нарциссизм.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальність проблеми нарцисизму в психологічній науці зумовлена факторами сучасної «культури споживання», що транслює цінності успіху, краси, влади. Під впливом факторів масової інформації та сучасних стереотипів особистість, що прагне утримати високу самооцінку й самоствердитись, вимушена постійно вдосконалювати себе. Проблематика нарцисичних особистостей пов'язана з особливостями самоспри-

няття, сприйняття власного життя та тих, хто оточує, тобто з окремими компонентами Я-концепції. Тому можна вважати, що в сучасному контексті феномен нарцисизму позбавлений патологічного змісту і може розглядатись у зв'язку із губристичними прагненнями особистості.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Проблематиці губристичної мотивації присвятило свої роботи багато науковців, а саме Ю. Козелецький, С. М. Петров, І. Пуфоль-Струзик, Р. І. Цветкова, Т. Б. Хомуленко та ін., а також на особливості нарцисизму особистості звертали увагу такі вчені, як Д. Віннікот, О. Ф. Кернберг, М. Кляйн, Х. Когут, О. Т. Соколова, К. Хорні, О. А. Шамшикова та ін.

Сучасні уявлення про природу нарцисизму представлені в роботах Х. Когута, М. Балінта, Д. Віннікотта, К. Хорні, Б. Е. Мура, Д. Файна, Дж. Сандлера, у яких нарцисизм розглядається як характеристика нормального психічного розвитку особистості, а в роботах О. Ф. Кернберга, М. Кляйн, Г. Розенфельда, К. Абрахама, Дж. Рив'єра відображені ідеї про нормальну та патологічну форми нарцисизму.

Зв'язок нарцисичних рис особистості та її губристичних тенденцій простежується в роботах З. Фрейда, Е. П. Моррісона, А. Лоуена. За З. Фрейдом, любов батьків до своєї дитини і своє ставлення до їхньої дитини можна трактувати як відродження та відтворення їх власного нарцисизму [7]. Батьки зазвичай у дитині бачать те, чого вони так і не досягнули у своєму житті. Відтак батьки схильні переоцінювати якості своєї дитини. А. Лоуен, визначаючи успіх атрибутом нарцисичної культури, пов'язує його із прагненням особистості до самоствердження та самоповаги [2]. Е. П. Моррісон, характеризуючи нарцисизм як здорову рушійну силу особистості, наголошує на його ролі в задоволенні особистості потреб, пов'язаних з оточенням [8], що, по суті, розкриває зв'язок нарцисизму з прагненням до переваги над іншими як форми губристичної мотивації.

А. Б. Дмитрієва вказує на зв'язок нарцисизму та прагнення до переваги через визначення психологічних особливостей ставлень нарцисичних особистостей. Автор зазначає, що стосунки з іншими в нарцисичних особистостей характеризуються формалізацією і поверхневостю контакту, а також специфічною конкурентністю за отримання потрібного ресурсу [1].

Зв'язок нарцисизму із прагненням до досконалості є більш очевидним. Зазначимо лише, що в сучасній психології спорідненість цих

феноменів розкривається в дослідженнях О. Т. Соколової, яка визначає поняття нарцисичного перфекціонізму, тобто залежності від культу досконалості.

На думку С. Є. Соколова, нарцисизм є універсальним і необхідним складником здорової самосвідомості. Функції нарцисизму спрямовані на захист, заповнення та збереження структурної цілісності, тимчасової стабільності й позитивно-афективного забарвлення уявлення особистості про себе.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування й емпіричне вивчення взаємозв'язку між показниками нарцисизму та губристичної мотивації особистості студентів.

База дослідження. Дослідження проводилося на базі факультету психології та соціології ХНПУ імені Г. С. Сковороди, досліджувану вибірку склали 44 студенти (18 дівчат та 2 юнаки першого курсу, середній вік яких становить 17,5 років, 20 дівчат та 4 юнаки третього курсу, середній вік досліджуваних – 21,5 років).

Методи дослідження. Для дослідження губристичної мотивації та її взаємозв'язку з компонентами нарцисизму особистості ми використовували такі методики: діагностика губристичної мотивації К. І. Фоменко для визначення загального рівня губристичної мотивації, а також її форм – прагнення до переваги та прагнення до досконалості [5]; опитувальник «Нарцисичні риси особистості» О. А. Шамшикової, Н. М. Клепікової [6].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Проаналізовано результати діагностики рівня розвитку губристичної мотивації студентів, представлені на рис. 1.

З рис. 1 видно, що переважна кількість досліджуваних виявляють середній рівень губристичної мотивації ($\chi^2_{\text{Емп}} = 25.4$, $p < 0,01$). Отже, загалом представлена вибірка студентів характеризується помірним рівнем прагнення до самоствердження через досягнення досконалості та переваги над іншими.

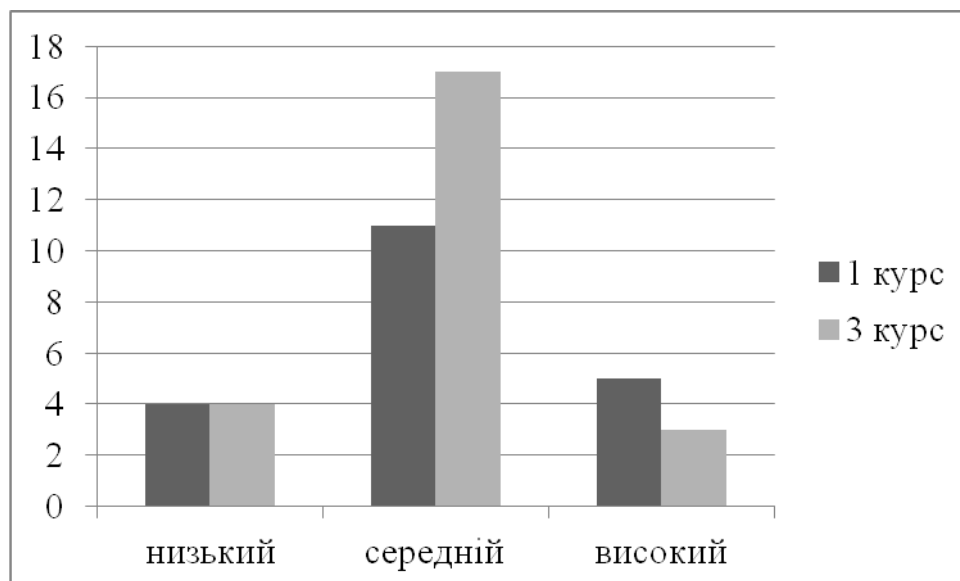

Рис. 1. Розподіл досліджуваних за рівнем розвитку губристичної мотивації (n=44)

Установлено статистично значущі відмінності в рівні розвитку показників губристичної мотивації студентів першого та третього курсів. Результати дослідження представлено в табл. 1, із якої випливає, що студенти-першокурсники виявляють вищий рівень прояву показників прагнення до переваги порівняно з студентами третього курсу ($p < 0,01$). Такі результати засвідчують, що на початку навчання в університеті проблема самоствердження себе в колективі порівняно з іншими є більш актуальною для особистості. На початку навчання у вищій школі перед студентом постає проблема підтвердження почуття власної самозначущості, реалізація якого можлива в цей час у межах навчального колективу. Отже, особистість юнака, котрий перебуває на етапі професійного та життєвого самовизначення, перебуває під впливом нової соціальної ситуації розвитку, що полягає не тільки в її включенні в навчально-професійну діяльність, а й у новий навчальний колектив, у якому вона має самоствердитись.

Таблиця 1

Середні значення показників губристичної мотивації студентів

Показник губристичної мотивації	Група досліджуваних				t-Стьюдента	P
	студенти першого курсу, n=20		студенти третього курсу, n=24			
	М	Std.	М	Std.		
Прагнення до досконалості	41,89	4,68	38,55	6,98	1,83	0,07
Прагнення до переваги	28,42	5,64	23,86	5,00	2,93	0,005
Загальний показник губристичної мотивації	70,68	7,01	62,20	9,45	3,34	0,001

Для визначення рівня розвитку показників нарцисизму ми отримали описові статистики для їх порівняння з нормативними значеннями. З табл. 2 випливає, що середні значення майже всіх показників нарцисизму студентів, нижчі за нормативні значення цих показників, які отримали автори діагностичної методики. Статистично значущих відмінностей у рівні розвитку показників нарцисизму в студентів першого та третього курсів встановлено не було. Середньогрупові значення показників нарцисизму за шкалами «Очікування особливого ставлення» та «Маніпулювання в міжособистісних стосунках» відповідають нормативним. Отже, до особливостей нарцисизму в студентському віці слід віднести риси, які відповідають саме цим двом шкалам.

Таблиця 2

Описові статистики для показників нарцисизму особистості студентів

Показники нарцисизму	Студенти першого курсу, n=20		Студенти третього курсу, n=24		Нормативні значення	
	М	Std.	М	Std.	М	Std.
Грандіозне почуття самозначущості	23,50	5,71	23,33	6,57	37	5,9
Поглинання фантазіями	27,73	6,97	27,33	7,43	34	7,9
Віра у власну унікальність	20,31	3,65	20,92	4,81	35	6
Потреба в постійній увазі та захопленні	26,73	4,45	25,04	6,18	32	6

Закінчення таблиці 2

Очікування особливого ставлення	24,52	3,25	25,46	3,93	27	7
Маніпулювання в міжособистісних стосунках	26,73	4,87	24,71	5,15	25	7
Відсутність емпатії	27,31	6,16	26,04	4,91	22	6,4
Переповнення почуттям заздрощів	24,89	5,45	25,21	4,89	32	6,3
Зухвала, зарозуміла поведінка	14,73	3,69	15,83	3,74	29	7,2

Установлені в досліджуваних помірні та високі показники за шкалою «Очікування особливого ставлення» засвідчують про наявність у цих студентів упевненості в тому, що до них має бути особливе ставлення з боку оточення. Такі особистості виявляють роздратування, коли їх очікування з приводу особливого ставлення до них з боку оточення не реалізуються. Студенти, у яких встановлено високі показники за цією шкалою, можуть мати високу самооцінку (зокрема, власних здібностей, навчальних успіхів, особистісних та інтелектуальних якостей), виявляти завищений рівень домагань і фрустрацію в разі, якщо їхні сподівання щодо високої оцінки їхніх досягнень з боку викладачів не виправдовуються.

У свою чергу, помірні та високі показники за шкалою «Маніпулювання в міжособистісних стосунках» передбачають схильність особистості використовувати інших людей для посилення власної соціальної позиції, досягнення цілей. Нарцисизм таких студентів виявляється в прагненні перевершити інших, причому за рахунок ресурсів та можливостей інших. Так, наприклад, студент із високими показниками за цією шкалою нарцисизму може виявити непересічні лідерські здібності для організації заходу чи проекту і, заохочуючи для цього одногрупників, реалізувати власне прагнення до самозвеличення.

Для статистичної обробки результатів ми використовували метод лінійної кореляції (критерій Пірсона). Проаналізуємо результати взаємозв'язку показників губристичної мотивації та нарцисизму студентів, представлені в табл. 3, з якої видно, що існує зв'язок між показниками нарцисизму за шкалою «Потреба в постійній увазі та захопленні» та показниками губристичної мотивації ($p < 0,01$), прагнення до переваги ($p < 0,01$) та прагнення до досконалості ($p < 0,05$). Отже, для особистостей, які схильні до досягнення досконалості та переваги над іншими, властива потреба в повазі та захопленні з боку інших. Нарцисизм таких особистостей проявляється в тому, що усвідомлення їх

унікальності й особливості іншими є джерелом самоствердження. Прагнучи до досконалості, нарцисична особистість задовольняє потребу у схваленні іншими, захопленні та визнанні: вона наголошує на власних досягненнях у соціумі й отримує зворотний зв'язок у вигляді заохочень, похвали й шани.

Самоствердження через досягнення переваги над іншими також пояснюється потребою в повазі та захопленні: особистість, яка прагне бути в центрі уваги, отримувати компліменти та бути об'єктом захоплення інших, насправді виявляє мотиваційну тенденцію, сутність якої полягає в прагненні до переваги й самозвеличення над іншими.

Таблиця 3

Кореляційні зв'язки між показниками нарцисизму та губристичної мотивації студентів

Показник нарцисизму	Показник губристичної мотивації		
	прагнення до досконалості	прагнення до переваги	загальний показник губристичної мотивації
Грандіозне почуття самозначущості	0,34*	0,44**	0,45**
Поглинення фантазіями	0,24	0,24	0,28
Віра у власну унікальність	0,16	0,33*	0,30
Потреба в постійній увазі та захопленні	0,47**	0,50**	0,60**
Очікування особливого ставлення	-0,18	0,25	-0,01
Маніпулювання в міжособистісних стосунках	0,22	0,49**	0,42**
Відсутність емпатії	-0,03	0,27	0,13
Переповнення почуттям заздрощів	0,03	0,44**	0,24
Зухвала, зарозуміла поведінка	0,10	0,18	0,13

*Примітка: на рівні значущості * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$.*

Установлено позитивний зв'язок між показниками за шкалою «Грандіозне почуття самозначущості» та прагнення до переваги ($p < 0,01$). Грандіозне почуття самозначущості як риса нарцисичної особистості виражається в переоцінці власних здібностей, досягнень та очікуванні оцінювання себе іншими як видатної особистості, незва-

жаючи на те, що насправді досягнення не такі значущі та підкріплюється прагненням до переваги над іншими.

Установлено досить високий кореляційний зв'язок між показниками нарцисизму за шкалою «Поглинення фантазіями» та прагнення до переваги. Поглинення фантазіями, слугуючи захистом від власної «нікчемності», спрямоване на підтвердження власної значущості, а також, враховуючи прагнення до переваги, забезпечує самоствердження особистості. Нарцисичні особистості, що прагнуть до переваги, використовують фантазії про власну ідеальну зовнішність та бездоганність тілесності. У цьому зв'язку існує певна взаємозумовленість зазначених тенденцій: з одного боку, нарцисична особистість поглинається у фантазії про власну бездоганність як результат її прагнень перевершити в чомусь інших, з іншого – нарцисизм як особистісна детермінанта слугує пусковим механізмом для прагнення до переваги над іншими.

Існує зв'язок між показниками нарцисизму за шкалою «Маніпулювання в міжособистісних стосунках» та показниками прагнення до переваги та губристичної мотивації ($p < 0,05$). Нарцисичні особистості, які використовують інших для досягнення власних цілей та підкріплення соціальної позиції, прагнуть до переваги над іншими. Самоствердження таких особистостей проявляється в маніпулюванні над іншими та досягненні переваги над іншими. Маніпулювання іншими виступає тут як засіб досягнення переваги над іншими та підтвердження власної неперевершеності, характерне для нарцисичних особистостей.

Існує зв'язок між показниками нарцисизму за шкалою «Переповнення почуттям заздрощів» ($p < 0,05$) і прагненням до переваги. Установлений зв'язок засвідчує, що заздрощі особистості та її думки про те, що інші заздять, взаємозумовлені прагненням до переваги над іншими. Реальні чи уявні переваги інших людей особистість розглядає як загрозу цінності *Я* та запускає мотивацію досягнення переваги. Особистість, яка постійно перебуває в думках про різні предмети для заздрощів, упевнена в заздрісному ставленні до себе в інших, виявляє високий рівень прагнення до переваги.

Висновки. Сучасні уявлення про нарцисизм як про універсальний та необхідний складник здорової самосвідомості, орієнтований на

захист, заповнення та збереження структурної цілісності власного Я, дають можливість розглядати цей феномен у його зв'язку з губристичними прагненнями особистості. У студентському віці нарцисичні риси особистості виявляються в таких параметрах, як «Очікування особливого ставлення» та «Маніпулювання в міжособистісних стосунках». Отже, для студентів характерним є впевненість у тому, що до них повинно бути особливе ставлення з боку оточення, а також роздратування, коли їх очікування з приводу особливого ставлення до них з боку оточення не реалізуються. Студенти із нарцисичними рисами більшою мірою схильні використовувати інших людей для посилення власної соціальної позиції, досягнення цілей. Губристичність нарцисичної особистості студента розкривається в прагненні до переваги, що пов'язане із такими нарцисичними рисами, як «потреба в постійній увазі та захопленні», «переповнення фантазіями», «грандіозне почуття самозначущості», «надмірна зайнятість почуттям заздросців», «маніпулювання в міжособистісних стосунках». Студенти, які виявляють прагнення до досконалості, також характеризуються такою нарцисичною рисою, як «потреба в постійній увазі та захопленні».

Література

1. Дмитриева А. Б. Особенности Я-концепции нарциссических личностей : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / А. Б. Дмитриева. – М., 2010. – 166 с.
Dmitrieva A. B. Osobennosti Ya-kontseptsii nartsisicheskikh lichnostey: dis. ... kand. psikhol. nauk. :19.00.01 / A. B. Dmitrieva. – M. 2010. – 166 p.
2. Лоуэн А. Радость / А. Лоуэн. – М. : [б. и.], 2009. – 274 с.
Louen A. Radost / A. Louen. – M. : [b. i.]– 2009. – 274 p.
3. Соколова Е. Т. Нарциссизм как клинический и социокультурный феномен / Е. Т. Соколова // Вопр. психологии. – 2009. – № 1. – С. 114–128.
Sokolova E. T. Nartsissizm kak klinicheskij i sociokulturnyj fenomen / E. T. Sokolova // Voprosy psikhologii. – 2009. – No 1. – P. 114–128.
4. Соколов С. Е. Ценностные корреляты нарциссических проявлений личности дис. ... канд. психол. наук :19.00.01 / С. Е. Соколов. – Хабаровск, 2009. – 236 с.
Sokolov S. E. Tsennostnye korrelyaty nartsyssicheskikh proyavleniy lichnosti : dis. ...kand. psikhol. nauk : 19.00.01 / S. E. Sokolov. – Khabarovsk, 2009. – 236 p.
5. Фоменко К. І. Губристична мотивація в структурі спрямованості особистості: віковий аспект / Т. Б. Хомуленко, К. І. Фоменко. – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2012. – 222 с.
Fomenko K. I. Hubristychna motyvatsiya yak chynnyk pragnennya do uspicchu : vikovyj aspekt / Fomenko K. I., Khomulenko T. B. – Kharkiv, KhNPU, 2012. – 222 p.

6. Шамшикова О. А. Опросник «Нарциссические черты личности» / О. А. Шамшикова, Н. М. Клепикова // Психол. журн. – 2010. – Т. 31, № 2. – С. 114–128.
Shamshikova O. A. Oprosnik «Nartsissicheskie cherty lichnosti» / O. A. Shamshikova, N. M. Klepikova // Psikhologicheskii zhurnal, 2010. – P. 31, № 2. – P. 114–128.
7. The Letters of Sigmund Freud and Otto Rank: Inside Psychoanalysis / eds. E. J. Lieberman and Robert Kramer. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 2012.
Morrison A. P. Shame: the underside of narcissism / A. P. Morrison. – London, 1997. – 226 p.